

Шерматова И.К.

**ТООЛУУ АЙМАКТАРДА ЖАШАГАН БАЛДАРДЫ ЖАЙЛОО
ШАРТТАРЫНДА ӨНҮКТҮРҮҮ**

Шерматова И.К.

**РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ ПРОЖИВАЮЩИХ В ГОРНЫХ РАЙОНАХ
В УСЛОВИЯХ ДЖАЙЛОО**

I.K. Shermatova

**THE DEVELOPMENT OF CHILDREN LIVING IN THE HIGHLANDS
IN TERMS OF THE JAILOO**

УДК: 373.1.

Кыргызстандын тоолуу аймактарында жашаган балдарды жана ата-энелерди жайлоо өнүгүү борборлорунун шартында өнүктүрүү жолдору жөнүндө айтылат. Нарын мамлекеттик университетинде жайлоо өнүгүү борборун уюштуруу боюнча тажрыйбасы эске алынат. Жайлоо өнүгүү борборлору бонча өткөрүлгөн мастер-класстар жана тарбиячылардын кесиптик компетенттүүлүгүн жогорулатуу максатындагы окуу-методикалык колдонмого коюлуучу талаптар иштелип чыкты.

Негизги сөздөр: жайлоо өнүгүү борбору, «Эдельвейс» эксперименталдык жайлоо бала бакчасы, педагогикалык практика, окуу-методикалык колдонмо.

В статье рассказывается о путях развития детей и родителей проживающих в горных районах Кыргызстана, в условиях жайлоо. Учтены практика центра Нарынского государственного университета по организации развития в условиях джайлоо. Разработана учебно-методическая рекомендация по повышению профессиональной компетенции.

Ключевые слова: центр развития жайлоо, экспериментальный детский сад «Эдельвейс», педагогическая практика, учебно-методическая рекомендация.

The article tells about the ways of development of children and parents living in the mountainous regions of Kyrgyzstan, in the context of jailoo. The practice is considered a center of Naryn state University in organization development in the conditions of the jailoo. Developed the educational-methodical recommendation on improvement of professional competence.

Key words: development center, jailoo, experimental kindergarten «Edelweiss», pedagogical practice, methodical recommendation.

Жайлоо бала бакчалары Кыргызстанда беш жылдан бери Ага Хан фонду тарабынан уюштурулуп, акыркы эки жылы бул идеяны “Роза Отунбаеванын демилгеси” Эл аралык фонду колдоп, өткөн жылы жүзгө чукул жайлоо өнүгүү борборлору уюштурулду. Жайлоо өнүгүү борборлорунун сандык жактан өсүүсү социалдык жактан зарылчылыктын бар экендигин көрсөтүп турат. Балдардын өнүгүүсүн кымыз жыттанган, мал киндиктүү, улуттук каада салттар сакталган жайлоо шартындагы өнүгүү борборлорунда тарбиялоону сапаттык жактан жакшырттуу максатында С.Нааматов атындагы НМУ өткөн жайда Кичи Кара Кужур жайлоосуна “Эдельвейс” балдар бакчасын уюштуруп, жайлоо шартында балдарды өнүктүрүү боюнча бир нече

мастер класстарды республиканын деңгээлинде көрсөттү.

Мектепке чейинки билим берүү Кыргызстанда үзгүлтүксүз билим берүү системасынын баштапкы курамдык бөлүгү болуп саналат, ал эми мектепке чейинки курак – баланын дене-күч, психологиялык жана социалдык жактан телчигүүсүнүн мезгили. Бул 2009-жылдын 29-июнунда бекитилген “Мектепке чейинки билим берүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын мыйзамында аныкталган. Жайлоо өнүктүрүү борборлору билим берүүнүн алтернативдүү модели болуп саналат, ал ишинин графиги өзгөрүлүп туруучу, жай мезгилинде 2 айдан 2,5 айга чейин болуу менен сезондуу мүнөздө уюштурулуп, ар кыл курактагы балдарды камтыйт.

С. Наамаатов атындагы НМУ жайлоо шартында балдардын ар тараптуу өнүгүүсүн уюштуруу боюнча “Эдельвейс” өнүгүү борборун уюштурду. НМУнун ректору экономика илиминин доктору, профессор Дамира Кемеловна жайлоо өнүгүү борборунун ишин сапаттуу жүргүзүү максатында атайын жумушчу топ түзүп, атайын түзүлгөн программа боюнча иш алып барууга мыкты шарт түзүп берди. Бул өнүгүү борборунда республикада алгачкылардан болуп мектепке чейинки даярдоо адистигинде окуп жаткан студенттердин мамлекеттик практикасын жайлоо шартында өтүүнү апробацияладык. С. Наамаатов атындагы НМУнун алдында “MSDSP KG” коомдук фондусу менен биргеликте 2010-жылы мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин тарбиячыларын жана жетекчилерин методикалык жактан колдоо максатында түзүлгөн Ресурстук методикалык борбордун жетекчиси педагогика илимдеринин кандидаты Шерматова Илмира методикалык жактан консультация берип, мастер-класстарды уюштуруп турууну шарттады.

Жайлоо өнүгүү борборунун ишин талапка ылайык алып барууга методикалык жардам көрсөтүү максатында “Педагогика жана окутуунун технологиясы” кафедрасынын окутуучусу Мазира Асанкулова студенттердин практикасын жетектеди. Ал эми ПДО-11 группасынын студенттери Рыскулова Айжан жана Асаналиева Нуркыз практикадан өтүп, жаңы тажрыйбага ээ болушту.

НМУнун кафедралары ар бир 10 күндүктө барып ар түрдүү тематикада Мастер – класстарды

өтүштү. С.Нааматов атындагы НМУнун профессордук окуу курамы график боюнча үзгүлтүксүз мастер-класстарды өткөрүп турушту. Улуттук баалуулуктарды сактап калуу боюнча педагогика илимдеринин кандидаты Илмира Кубанычбековнанын “Аталар мектеби”, балдардын сенсордук өнүүгүсүн калыптандырууга багытталган экологиялык тарбия боюнча биология илимдеринин кандидаты, доцент Назгүл Ибраеванын, Кыргызстандын тарыхый баалуулуктары боюнча өтүлгөн тарых илимдеринин кандидаттары, доценттер Айнагүл Бектемирова, Гулжамал Эсеналиеванын мастер-класстары өтө таасирлүү болуп, кызыгууну жаратты.

Жайлоо өнүүгү борборунун ишин сапаттуу жүргүзүү максатында “MSDSP KG” коомдук фонду жайлоо бала бакчаларынын үчүнчү фестивалын Кичи Кара Кужур жайлоосунда жайгашылган жайлоо шартында уюштурулган бала бакчада өткөрдү.

№15 “Бактылуу балалык” балдар бакчасы жайлоо бала бакчасын беш жылдан бери уюштуруп келгендиктен, тажрыйбалары өтө мол. Бала бакчанын жетекчиси - Бейшебаева Жанымгүл жана башкы методист Султаналиева Чынара Агахан Фонду тарабынан жайлоо бала бакчаларын уюштурууга багытталган семинарларды өтө жогорку деңгээлде өткөрүп келишкен. Жайлоо өнүүгү борборунун ишин сапаттуу жүргүзүүдө бул адистердин иш тажрыйбасы мыкты жардам берди.

С. Нааматов атындагы НМУ “Эдельвейс” өнүүгү борборунун ишмердүүлүгүнүн натыйжалуу уюштуруу максатында университеттин 80 баш боз үйүн Кичи Кара Кужур жайлоосуна тигип, жайлоо өнүүгү борборунда өткөрүлгөн Мастер-класстарды уюштурууда финансылык колдоо көрсөтүп, техникалык жактан каржылады.

Жайлоо өнүүгү борборунда коомчулуктун өкүлдөрү менен иш алып барып, “Жылдыздар китеп окушат” проектисин улантышып областтын атуулдарын балдарга китеп окуп берүүсүн уюштурушту.

Быйыл Нарын облусунда 27 жайлоо бала бакчасы уюштурулду. Жайлоо бала бакчаларында иштеген педагог-тарбиячылардын дээрлик көпчүлүгү атайын билимге ээ эмес. Бардык бала бакчаларга (өнүүгү борборлоруна) мастер-класстар менен бара албадык, болгону бир жолу сезон башталаардын алдында 2 күндүк семинар өттүк. Методикалык, практикалык жактан өксүктү баарыбыз сездик. Жайлоо өнүүгү борборлорунун сапаттык деңгээли, педагог-тарбиячынын компетенттүүлүгүнө көз каранды. Ага методикалык адабияттар кыргыз тилинде жетишсиз. Ошондуктан окуу-методикалык колдонмону кыргыз тилинде иштеп чыгуу республикадагы тарбиячылар үчүн жакшы жөрөлгө болот эле. Жайлоого чыгууга даярдануу мезгилинде башкысы – педагогдорду балдар менен толук баалуу иштөө үчүн аларга зарыл болгон билимдер менен камсыз кылуу. Практикалык сабактар үчүн педагог эртең мененки гимнастикаларды, дене тарбия сабактарын, кыймылдуу оюндарды өткөрүү үчүн зарыл методикаларды билүүсү зарыл. Педагог балдарда алар жайкысын күткөн жаңы, кызыктуу

нерселерге илгери үмүтүн ойготууга аракеттенет. Азыркы балдар өз алдынчалыкка, чыгармачылыкка көп умтулат, ошондуктан алардын иш-аракетинде кандайдыр бир жаңы нерселерди жасоосун, аны сыноосун, өз максаттарынын бардык мүмкүн болгон варианттарын айкалыштыруусун шарттаган компетенцияларга педагог-тарбиячы ээ болуусу зарыл. Анткени, жайлоодогу өнүүгү борборлорунда ар кандай курактагы балдар болот.

Жайлоо өнүктүрүү борборун уюштурууда балдар айлана чөйрөнү сөз, теория аркылуу таанып билбестен, жаан, күндүн күркүрөшү, желе, шамал, мөңдүр, чагылган сыяктуу жаратылыш кубулушарын өз көзү менен байкоо жүргүзүү аркылуу, иш жүзүндө жайлоо шартында болуу менен, Кыргызстандын жаратылышынын сырларын иликтей алат деген максатты белгиледик. Бирок бул максатка жетүү үчүн педагог-тарбиячылардын тажрыйбасы, билими жетишсиздик кылып жатат. Ошондуктан, алардын кесиптик компетенцияларын жогорулатуу үчүн жайлоо өнүктүрүү борборлорунун ишин сапаттык жактан жакшыртуу максатында окуу-методикалык колдонмо иштеп чыгуу замандын талабы.

Окуу-методикалык колдонмону мазмуну төмөнкүлөрдү камтуусу зарыл:

- Ден соолукту чыңдоочу иш-чаралар (гимнастика, чуркоо, аба ванналары, сейилдеп басуу, мелдеш оюндары, спорттук эс алуу, эрежелери бар оюндар).
- Жайкы оюндар (таза абадагы, кыймылдуу оюндар, эрежелери бар оюндар, театрлаштырылган оюндар, драматизация оюндары).
- Балдар менен оюндардын өзүнчө түрдүүлүгү (таза абадагы оюндар: “боекторго”, “үндөргө”, “жыттарга”, “жаратылыштын образдарына” аралашуу).
- Балдарды жаратылыш менен тааныштыруу (курт-кумурскаларга, жаныбарларга, канаттууларга жана өсүмдүктөр дүйнөсүнө, жайлоодогу чоң кишилердин эмгегине: уй, бээ сашына, кой кыркууга, малын жаюуга, устукан тартууга, мал союуга, ат токууга өз көзү менен байкоо жүргүзүү).
- Курчап турган дүйнөгө байкоо жүргүзүү (муундар ортосундагы байланышка: жети ата түшүнүгүнө, ата-энелердин эмгегине, куруттарды кургатууга, кымыз даярдоого байкоо жүргүзүү, айран уютуу, бал тартуу, дарылык чөптөрдү чогултуу, жүн жан кийиз менен иштөө).
- Балдарды музыкалык жактан өнүктүрүү (комуз, чопо чоор, темир комуз чертүү, жаратылыш материалдарын: таштарды, таякчаларды, тобурчактарды жана башкаларды пайдалануу менен музыкалык оркестрди түзүү).
- Көркөм адабиятты окуу жана театрлаштырылган оюндарды коюу.
- Жомок терапиясы.

Окуу-методикалык колдонмону ортосундагы байланыштар, тарбиялоо билим берүү милдеттерин чечүү учурунда билим берүү курамын интеграциялоого мүмкүндүк берет. Эгерде балдардын турмушу

жакшы болсо, эгерде түзүлгөн шарттар ар түрдүү жана маанилүү болсо, балдар сергек жана жигердүү болот. Ошондуктан, бала өнүгө турган чөйрөнү жакшы уюштуруу максатында педагогго окуу-методикалык колдонмо зарыл.

№15 “Бактылуу балалык” балдар бакчасы менен биргеликте **“ЖОЖ + Балдар бакчасы” модели** жайлоо шартында балдардын ар тараптуу өнүгүүсүн калыптандырууну жакшыртууда зор өбөлгө экендигин көрдүк. Келечекте жайлоо шартында балдардын ар тараптуу өнүгүүсүн калыптандырууну жакшыртуу боюнча тарбиячылардын, жергиликтүү бийлик өкүлдөрүнүн, жайыт комитеттеринин ата-энелердин ишмердүүлүгүнүн натыйжасын жогорулатуучу жана аракеттерин колдоо боюнча сунуштарды иштеп чыгып, ал сунуштарды **Туруктуу өнүктүрүү планына** киргиздик. **Туруктуу өнүктүрүү планына** биз өз өнөктөштөрүбүз менен келечекте жайлоо шартында балдардын ар тараптуу өнүгүүсүнүн калыптандыруу боюнча иш-чаралардын планын бердик.

НМУ 2015-жылдын 7-8-августунда Кичи Кара Кужур жайлоосунда С.Нааматов атындагы НМУнун “Эдельвейс” жана №15 бала “Бактылуу балалык” бала бакчасынын жайлоо шартындагы эксперименталдык жайлоо бала бакчаларынын базасында **“ЖАЙЛОО ШАРТЫНДА БАЛДАРДЫ АР ТАРАПТУУ ӨНҮКТҮРҮҮ ЖОЛДОРУ”** деген аталыштагы Республикалык семинар өткөрдү.

Семинардын максаты:

- Жайлоо шартында балдардын ар тараптуу өнүгүүсүн уюштуруу боюнча өнүгүү борборлорун уюштуруудагы жогорку окуу жайынын ролу С.Нааматов атындагы НМУ нун мисалында;

- Келечекте жайлоо шартында балдардын ар тараптуу өнүгүүсүн калыптандырууну жакшыртуу боюнча тарбиячылардын, жергиликтүү бийлик өкүлдөрүнүн, жайыт комитеттеринин ата-энелердин ишмердүүлүгүнүн натыйжасын жогорулатуучу жана аракеттерин колдоочу сунуштарды иштеп чыгуу.

Семинардын катышуучулары:

- Кыргызстандын жогорку кесиптик билим берүү тармагында иштеген окумуштуу-педагогдор.

- Ата-энелер

Семинарды уюштуруучулар:

- “Роза Отунбаеванын демилгеси” эл аралык коомдук фонду

- С. Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик университети

- №15 “Бактылуу балалык” бала бакчасы

- Миң-булак жайыт комитети

- “MSDSP KG” коомдук фондусунун Нарын аймактык филиалы

Кичи Кара Кужур жайлоосунда жайгашкан С.Нааматов атындагы НМУнун “Эдельвейс” жана №15 бала “Бактылуу балалык” балдар бакчасынын жайлоо шартындагы эксперименталдык жайлоо бала бакчаларыны иш тажрыйбасы ЭЛТР, КТР, НАРЫН

ТВ, “Теңир ТОО” газетасы аркылуу коомчулукка жеткирилди.

Жайлоо шартында балдардын ар тараптуу калыптандырууда **“ЖОЖ + Балдар бакчасы” модели** эң мыкты экенин тажрыйбабызда көрдүк. Республикадан келген ЖОЖдун өкүлдөрү бул моделди башка вуздарда жайылтууну сунушташты.

Кичи Кара Кужур жайлоосунда уюшулган С.Нааматов атындагы НМУнун “Эдельвейс” жана №15 бала “Бактылуу балалык” бала бакчасынын жайлоо шартындагы эксперименталдык бала бакчалары **“Жаңылыктын жарчысы” болуп** :

- Республикада алгачкылардан болуп **“ЖОЖ + Балдар бакчасы” моделиндеги** жайлоо бала бакчасын уюштуруп, студенттердин мамлекеттик практикасын жайлоо шартындагы бала бакчада өткөрүү натыйжалуу экенин көрдүк;

- Балдарды жайлоо шартында өнүктүрүүдөгү алдыңкы тажрыйбаларды колдонуп, өз тажрыйбасын республиканын жогорку окуу жайларынын окутуучуларына жайылтты;

- “MSDSP KG” коомдук фонду жайлоо бала бакчаларынын ишин өнүктүрүү максатында үчүнчү фестивалды Кичи Кара Кужур жайлоосунда жайгашылган жайлоо шартында уюштурулган бала бакчада өткөрдү;

- Балдардын экологиялык билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу боюнча интерактивдүү ыкмаларды колдонуп, балдар тоо чөптөрүнөн гербарийлерди топтошту;

- Педагогдордун чыгармачылдыгы, демилгелүүлүгү менен Мастер-класстар жогорку деңгээлде өткөрүлдү;

- Балдарды өнүктүрүү процессинде жергиликтүү дидактикалык материалдар колдонулуп, алардын когнитивдик, эстетикалык жактан өнүгүүсү калыптанды;

- Бөбөктөрдүн өнүгүү динамикасын байкоо жүргүзүү ыкмалары Агахан фонду менен бирдикте үзгүлтүксүз жүргүзүлдү;

- Бөбөктөрдү өнүктүрүүдө коомчулук менен жигердүү иш алып бардык.

С. Наамаатов атындагы НМУда келечекте Нарын регионундагы жайлоо шартында балдардын ар тараптуу өнүгүүсүнүн үстүнөн иштеп жаткан тарбиячылардын, жергиликтүү бийлик өкүлдөрүнүн, жайыт комитеттеринин ата-энелердин ишмердүүлүгүнүн натыйжасын жогорулатуу жана аракеттерин методикалык жактан колдоо боюнча ири **БОРБОР** болуу мүмкүнчүлүгүн колдонот.

Адабияттар:

1. Азаров Ю.П. Радость учить и учиться. - М.: Политиздат, 1989.
2. Бекбоев И., Алимбеков А. Азыркы сабакты даярдап өткөрүүнүн технологиясы. - Б.: Бийиктик, 2011.

Рецензент: к.пед.н. Бектурова Э.О.